

Sisämaan tulvametsät

Krister Karttunen

Tuore niukkaravinteinen tulvametsä
(Kymijoki, Kouvola): metsäkorte,
niittylauha, metsäimarre, vadelma –
ei turvetta eikä sammalia

Lait & asetukset

- HE:
 - **sisämaan** tulvametsät, jotka ovat vesistöjen varsien kausikosteita metsiköitä, joiden kasvillisuudessa näkyvät toistuvan tulvan aiheuttamat rakennepiirteet ja lajistovaikutukset
- Asetus:
 - **vesistön rannassa** sijaitseva
 - tulvan aikaan kostea ja **ajoittain kuivuva**
 - **lehtipuuvaltainen** metsikkö
 - kasvillisuuden rakennepiirteissä ja lajistossa näkyvät toistuvan tulvan vaikutukset
 - josta *havupuut, varvut sekä sammalet* puuttuvat tai jossa ne **esiintyvät niukkoina**
- Perustelumuistio:
 - tulvat ja niiden tuomat jäämassat kuluttavat ja muokkaavat kasvillisuutta. Tulvan tuoma kiintoaine tuo kasvillisuudelle ravinteita ja estää sammalten kasvua.
 - tulvaa huonosti sietävät lajit, kuten havupuut, varvut sekä metsä- ja suosammalet ovat tulvametsissä niukkoja.
 - puusto on useimmiten lehtipuuvaltaista ja pensaskerroksessa esiintyy esimerkiksi pajuja, korpipaatsamaa ja lehtotuomea.
 - aluskasvillisuus muodostuu heinistä, saroista ja korkeakasvuisista ruohoista, kuten mesiangervosta.
 - jokien, purojen, **jokisuistojen** sekä järvien ja lampien rantojen
 - **ominaispiirteisiin** vaikuttavat tulvien toistuvuus, kesto, tulvimisajankohta, sedimentaatio sekä maaston topografia
 - märkien tulvakausien välillä tulva-metsän maaperä kuivuu

Sisämaan vesistön rannassa

- Rannikon ”tulvametsät” *eivät* kuulu lain piiriin
 - = maankohamisrannikon primäärisuknessiovaiheiden...
 - voivat olla tervaleppämetsiä
- Paitsi: **jokisuistot**, jotka ovat kehittyneet ja ovat edelleen jokitulvan vaikutuspiirissä
 - tulvametsät voi olla päällekkäinen luontotyyppi maakohamisrannikon primaarisuknessio...
- Vesilaki:
 - vesistöllä [tarkoitetaan] järveä, lampea, jokea, puroa ja muuta luonnollista vesialuetta sekä tekojärveä, kanavaa ja muuta vastaavaa keinotekoista vesialuetta; vesistönä ei kuitenkaan pidetä noroa, ojaa ja lähdettä
- Kausikosteat painanteet tai soiden laitametsät eivät kuulu lain piiriin
- Yleisimpiä virtavesien äärellä – järvien tulvarannoilla on enemmän metsäluhtia
- Tulvametsiä **esiintyy** koko maassa

Tulvan aikaan kostea ja ajoittain kuivuva

- Tyypillisesti kevättulva ja matalamman veden kesäaika
- Tulva tukahduttaa havupuita ja metsäsammalia – kuivuminen estää soistumisen
- Muutkin luontotyytit voivat ajoittain jäädä tulvan alle: tulvaniityt, *metsäluhdet*, suot, rannikon 'meritulvametsät,' ...
 - Metsäluhdet voivat olla tervaleppä- tai jalopuumetsiä ja LsL piirissä
 - Koivuvaltaiset metsäluhdet eivät!

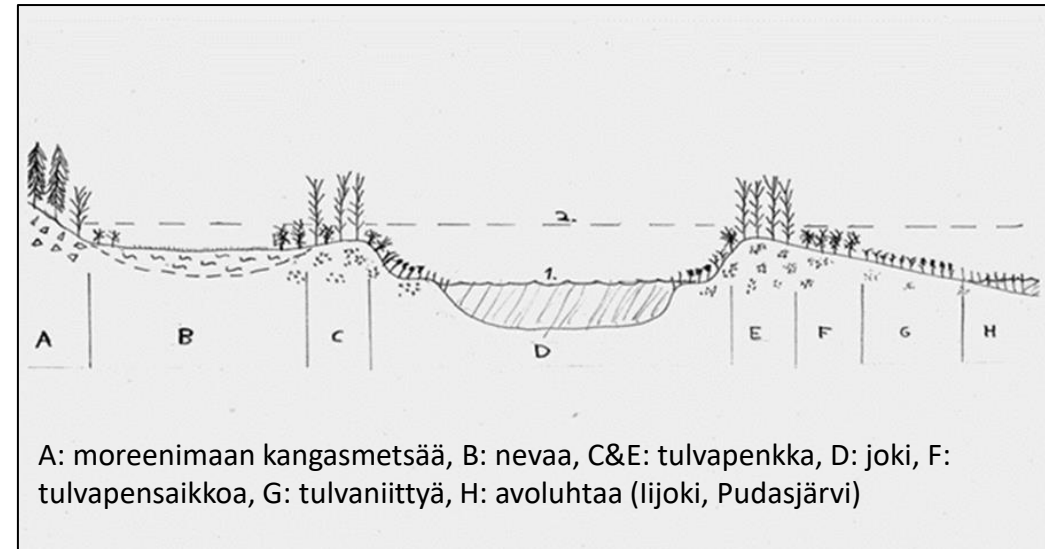

Koivuvaltainen metsäluhta (Sipoo, Byträsk), suursaroja, kastikkaa – märkyys ja mm. neivaimarre erottavat tulvametsistä

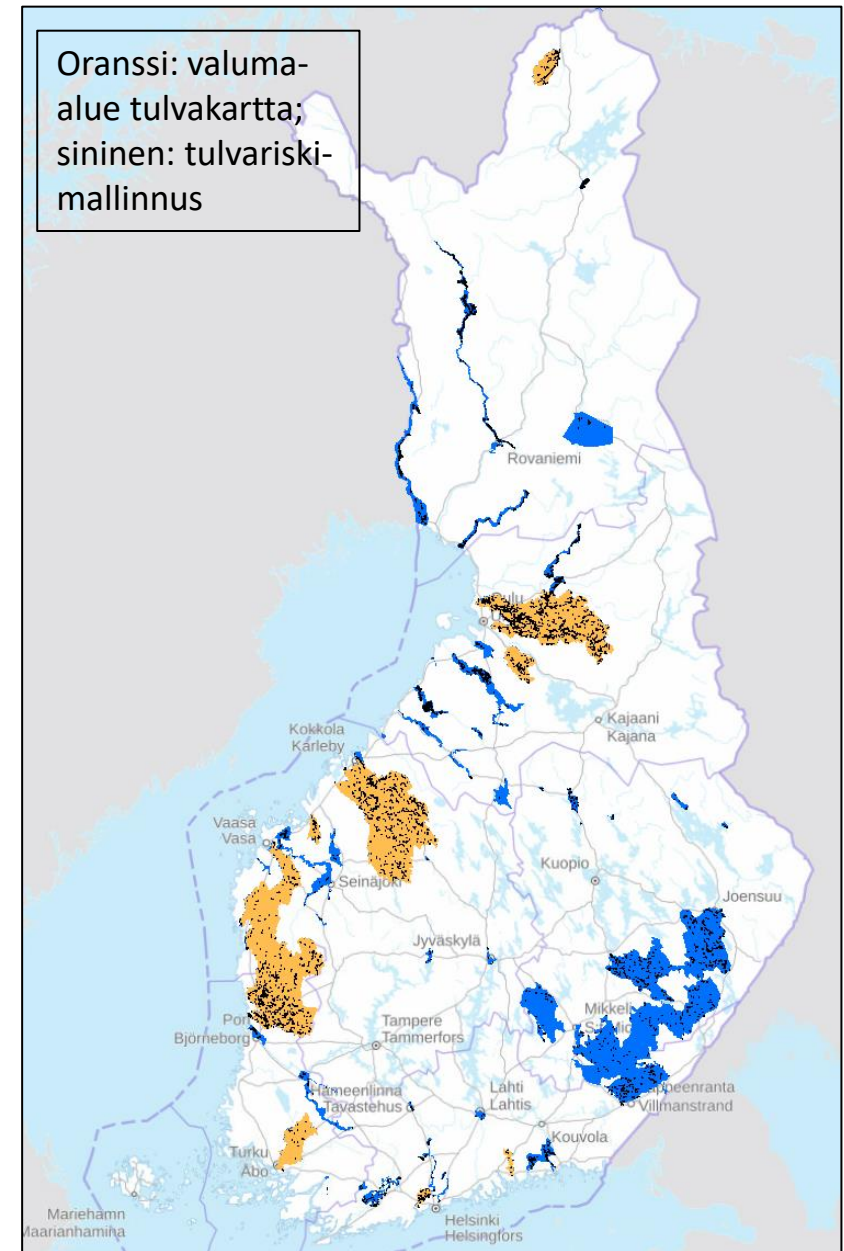
Ominaispiirteisiin kuuluvat

- tulvien toistuvuus, kesto,
 - Havupuut ja varvut eivät menesty, jos vesipeitto paikalla kestää keskimäärin 3–5% kasvukaudesta: noin 5–7 päivää
 - maan vettyminen riittää
 - toistuu 1- 10 - ? vuodessa
- tulvimisajankohta
 - kasvukaudesta: talvitulvien vaikutus vähäisempi; jäät voivat vaikuttaa
- sedimentaatio
 - sedimentti tuo ravinteita ja tukahduttaa sammalia ja jäkeliä
- sekä maaston topografia
 - tulva-alueet vyöhykkeisiä riippuen tulva kestosta: tulvaniitty, pensaikko, tulvametsä, lehto/kangasmetsä
 - jokivarressa monesti tulvapenkka (levé) ja sen takana kosteampi tulvatasanne tai suo

Tulva

- Tulvasta historiatieto: käynti tulva-aikaan, asukkaat, kesämökkiläiset, paikallislehdet
 - tulva-aineistoja ei kerätä systemaattisesti?
- Mallinnus: arvioitu tulvan toistuvuutta ja vesipeiton syvyyttä
 - tulvariskikartoitus: vain merkittäviltä tulvariskialueilta
<https://www.vesi.fi/vesitieto/tulvakarttapalvelu/>
 - Hulevesimallinnus: vain taajamista
<https://syke.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=aa63362413914688b20b29b98f14f456>
 - valuma-alue- ja tulvakartta: vain muutamalta alueelt, mukana peltoalueet, yms.
https://www.vesi.fi/karttapalvelu/map.html?noui=true&theme=Tulvariskien_alustava_arviointi_tulvakartat_Tulva_alue
 - tulva-metsä-luhta mallinnus (linkki puuttuu!)
- Maassa tai puiden rungoilla näkyy tulvan tuoman sedimentin jälkiä tai ryönää
- Viita- (*Leskea polycarpa*), tulva- (*Myrinia pulvinata*) ja hiuskoukkusammaleen (*Dichelyma capillaceum*) esiintymät yleensä tulvan vaikutuspiirissä
- Tulvamaannos: kerroksellinen sedimentti
 - ei turvetta, ei huuhtoutumiskerrosta (podsol), ei lehtomultaa; monesti vaikea erottaa

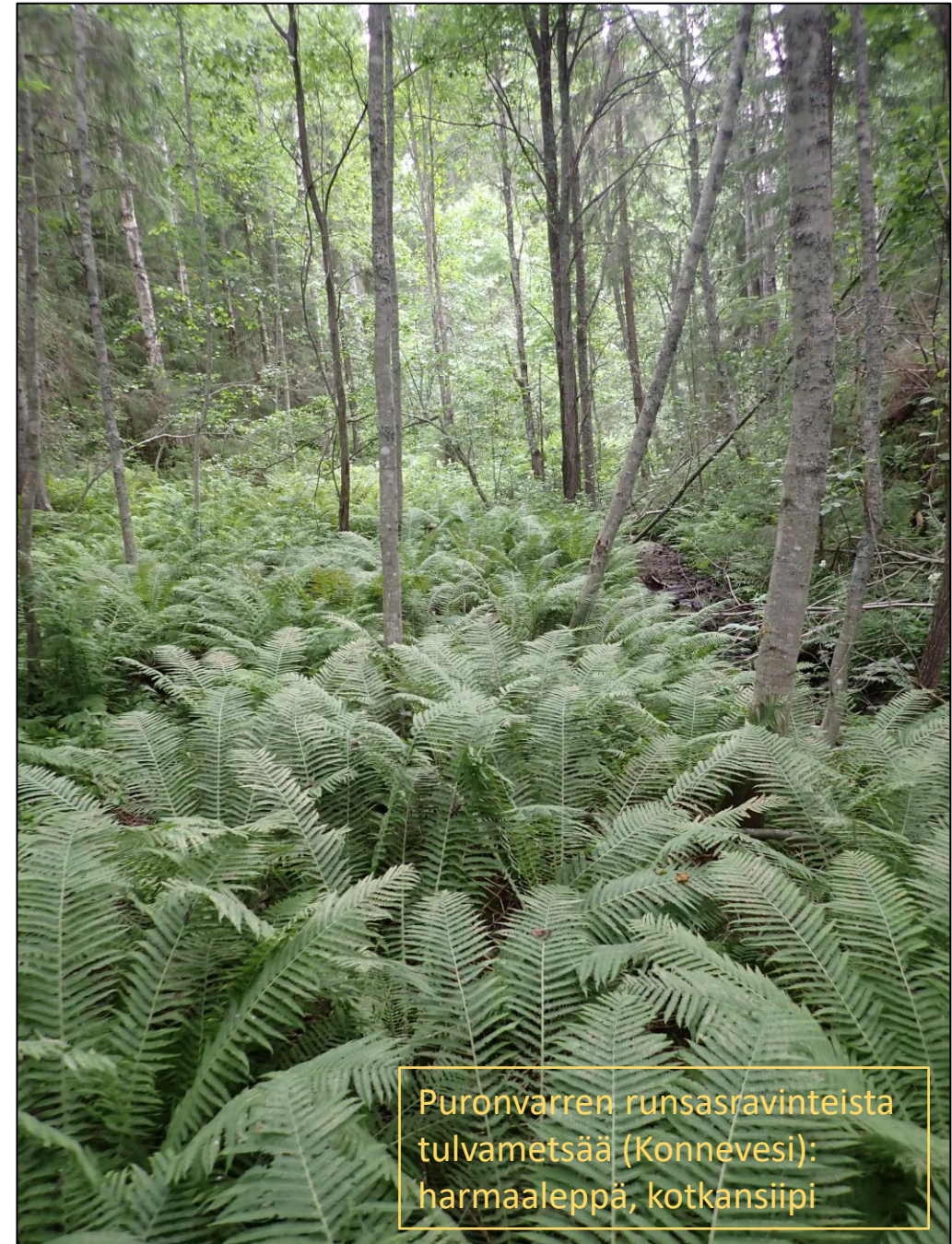
Runsasravinteinen tulvametsä (Vantaa, Rekolanoja): harmaaleppä, tuomi, raita, tulva- ja viitasammal

Tulvamaannos

Kasvillisuus

- Tulvametsien kenttäkerroksen kasvillisuus on hyvin vaihtelevaa
- Riippuu valuma-alueen (sedimentti) ja paikan ravinteisuudesta ja paikan kosteudesta (topografia, sijainti, tulvaisuus,...), pintavalunnasta, ...
- Useita 'alatyyppejä' ja variantteja (tyyppien nimissä horjuvuutta)
 - Kosteat runsasravinteiset tulvametsät
 - Kosteat ja tuoreet niukkaravinteiset tulvametsät
 - Kuivat niukka- ja keskiravinteiset tulvametsät
- Alatyypin tunnistaminen ei tärkeää suojelun kannalta, paitsi priorisointi
- Kenttäkerroksen lajistossa ei ehdottomia tunnuslajeja
- SAKTin aineistossa tulvametsinä monenlaisia kuvioita (tulvavaikutteisia kangasmetsiä, ei vesitöjen varsilla)

Puronvarren runsasravinteista tulvametsää (Konnevesi): harmaaleppä, kotkansiipi

Kosteat runsasravinteiset tulvametsät

- Usein kapeina vyöhykkeinä tai pienempien *virtavesien varrella*
- Yleensä tiheä pensaskerros: tiheää 'pusikkoa'
- Savimaalla, Lapissa myös hiesulla-hiedalla
- Kosteita; runsasravinteisia
- Vastaa keski-eurooppalaista tyyppiä Alno-Padion tai Alnetum incanae
- **Erotus:** lehtokorvet, kosteat lehdot ja metsäluhdot
 - myös nämä ovat arvokkaita luontotyyppejä!
- Metsätyyppinä käsitelty kosteina lehtoina
- Harmaaleppä, tuomi, suuret pajut, jalot lehtipuut
- Monilajinen, tiheä pensakerros
- Tulvasammal (*Myrinia pulvinata*) ja viitasammal (*Leskea polycarpa*) joskus puiden rungoilla ja pensaiden tyvillä
- Pohjakerroksen sammaleet niukkoja; paikoin etelässä poimulehväsammal (*Plagiomnium undulatum*)
- Mesiangervo, nokkonen, vuohenputki, isot saniaiset, ranta-alpi, lehtotähtimö, lehtopalsami,... (myös muilla tyypeillä)
- Tulvamaannos, tulvaisuus

Runsasravinteista tulvametsää
(Sipoo, Byabäcken), valtapuuna
harmaaleppä, tiheä pensaskerros,
kenttäkerroksessa mesiangervo

Runsaravinteista tulvametsää (Temmes, Ängeslevänjoki), valtapuuna tuomi, lisäksi harmaaleppä, jokipaju, yms., tiheä pensaskerros

Kosteet ja tuoreet niukkaravinteiset tulvametsät

- Virtavesien äärellä, joskus järvien ja lampien rannoilla, tulvapenkköjen takana
- Maaperä hiesua-hietaa, ei turvetta, ei huuhtoutumiskerrosta (podsolimaannosta)
- Usein entisiä niittyjä tai laitumia, näkyy lajistossa
- Tuoreita-kosteita, keskiravinteisia-karuja
- 3 varianttia: pohjoinen kastikkavaltainen, eteläinen niittylauhavaltainen ja soistuva variantti (korpikarhunsammal, jouhiluikka)
- **Erotus:** muut koivikot; metsäluhdet; turvekankaat; ruohokorvet,
- Hieskoivu ehdoton valtalaji
- Usein korkea heinikko: korpikastikka tai niittylauha, suursaraikkoa,
- Korpien lajeja: nuokkotalvikki, mesimarja, suo- ja korpiorvokki
- Ei sammalia ja varpuja
- Palmusammal (*Climacium dendroides*) viihtyy tulvaisilla paikoilla ja rannoilla ja valuvesipaikoilla; korvenkarhunsammal (*Polytrichum commune*) kestää kohtalaisesti tulvaa

Kostea niukkaravinteinen tulvametsä (Hyvinkää, Lepänoja), korpikastikka valtalaji

Oulu, Ylikiiminki, Juopulinoja

Niukkaravinteista tulvametsää (Sipoo, Byabäcken),
valtapuuna häapa, kenttäkerroksessa niittylauha

Kuivat niukka- ja keskiravinteiset tulvametsät

- Virtavesien äärellä, erityisesti jokien tulvapenkoilla takamaan tulvatasanteet (tulvametsää tai suota),
- Maaperä hiesua-hietaa-hiekkaa, usein kerroksellinen, ei kangasmetsän podsolimaannosta (huuhtoutumiskerros)
- Kuivia – tuoreita
- Karu ja rehevä variantti
- **Erotus:** tuoreet ja kuivat keskiravinteiset lehdot, lehtomaiset kankaat
- Koivuvaltaisia, pihlaja ja haapa
- Kielo, kurjenpolvi, lillukka tyypillisiä
- Kangasmetsän ja tuoreen lehdon *ruohoja ja heiniä*
- Kangasmetsän varpuja esiintyy niukkoina
- Metsäsammaleet hyvin niukkoja

Kuiva niukkaravinteinen tulvametsä
jokipenkalla, vasemmalla tulvatasanne
alempana (Korpijoki, Pudasjärvi),
kenttäkerroksessa kielo runsain laji

Tulvametsä - perinnebiotooppi

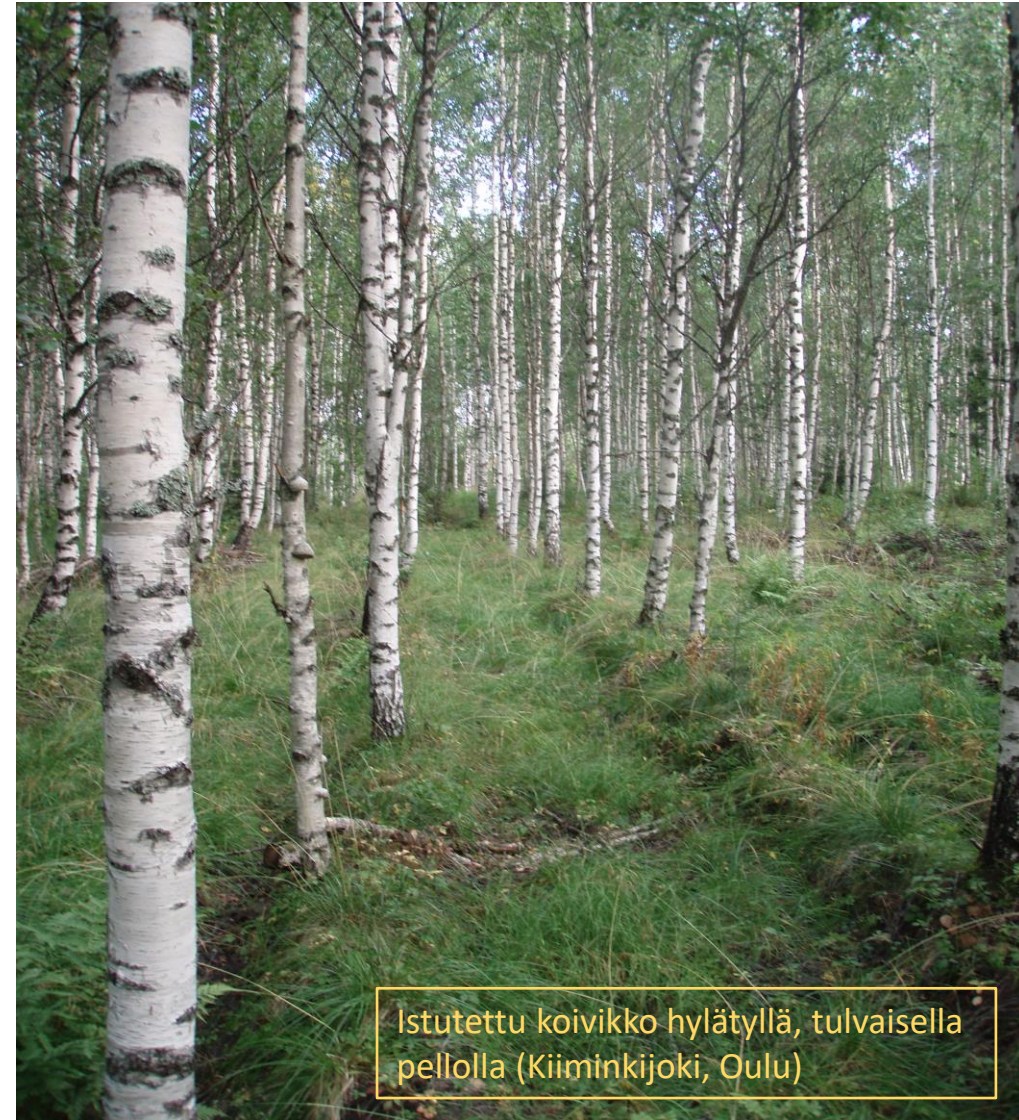
- Tulvametsiä on usein raivattu niityiksi ja hakamaiksi, jotka ilman hoitoa metsittyvät jälleen tulvametsiksi
- Kohteiden voi antaa kehittyä tai niitä ennallistetaan perinnebiotooppeina: ratkaisu tapauskohtaisesti
- Metsälaidunnus on mahdollista tulvametsässä
- Jos kohdetta päätetään hoitaa hakamaana tai tulvaniittynä ja raivata merkittävästi puustoa ja pensaikkoa, kohteen luontotyyppiluokitus muuttuu

Laidunnettu, tulvainen hakamaa
(Mankinjoki, Espoo)

Luonnontilainen; luonnontilaisen kaltainen

- Luonnontilaiset harvinaisia:
 - Säännöstelemätön vesistö, ei historiaa maatalouskäytöstä
- Luonnontilaiseen verrattavat
 - suuri osa kehittynyt tulvametsistä raivatuille maatalousalueille uudelleen metsittymällä
 - suhteellisen nuoria metsiä ja lahoppuuta niukasti, kuollut puuaines huuhtoutuu pois?
 - suuri osa vesistöistä on säännösteltyjä: tulvametsiä voi esiintyä
 - kulttuurivaikutus näkyy lajistossa
 - kevättulvien heiketessä (ilmastonmuutos) kuusi valtaa alaa
- Ei luonnontilaisia:
 - säännöstelyn ja muun rakentamisen takia syntyneet ?
 - istutusmetsiköt, muut voimakkaasti hoidetut talousmetsät
 - taimikot vastikään hylätyillä pelloilla
 - voimakkaasti kulttuurivaikuttaneet paikat

Istutettu koivikko hylätyillä, tulvaisella pellolla (Kiiminkijoki, Oulu)

Kevättulvien heikentyessä tulvakoivikot
kuusettuvat (Kymijoki, Kouvola)

Priorisointi ja raja

- Useita alatyyppejä sisältävät vyöhykkeiset tai mosaiikkimaiset laajat kohteet
- Tulvaniittyihin liittyvät kohteet
- Suojelualueiden rajausten ulkopuoliset kohteet, kuten vain vesialueeseen rajatut Natura 2000 – alueet
- Etelä-Suomen säännösteltyjenkin virtavesien varsien vielä säilyneet metsät
- Runsasravinteiset harmaaleppä ja tuomivaltaiset kohteet
- Harvinaisten sammallajien esiintymät
- tulvaisen alueen ja luontotyyppin ominaispiirteiden perusteella
- ekologian kannalta tärkeät reuna-alueet ja vaikeasti tulkittavat vaihettumisvyöhykkeet mukaan
- jokivarsien kapeat, mutta pitkät ja yhtenäiset tulvapenkkojen metsiköt
- lisäksi savikkoalueiden viljelymaita alempana olevien jokiuomien usein kapeat tulvatasanteiden metsät

Sisämaan tulvametsistä kerättävät tiedot	
Saktin biotooppikuvion tiedot	
Pakolliset perustiedot	Pääryhmä, arvioija, arviointiajankohta, arviointitapa, inventointiluokka, hoitotarvearvio
Ojitustilanne	Pakollinen: Valitaan ojitustilanteen luokka
Natura-luontotyyppi	On direktiiviluontotyyppiä tulvametsät (91E0)
Puusto	Pakolliset kentät: LUONNONTILAISUUS_JA_KEHITYSVAIHE, PUULAJIVALTAISUUS.
Erityispuusto	Merkitään vähintään vallitsevan jakson pääpuulajit
LuTU-tyyppi	Sisämaan tulvametsät
LSL-luontotyyppilomakkeen tiedot	
LSL-luontotyyppi	15, Sisämaan tulvametsät HUOM: VALITTAVA JOKAISELLE KUVIOLLE, jos kohde jaettu useampiin kuvioihin
Määrittelykriteerit (0/1)	1: On LSL-luontotyyppi HUOM: VALITTAVA JOKAISELLE KUVIOLLE, jos kohde jaettu useampiin kuvioihin
Määrittelykriteerit (sanallinen)	1) Kerrotaan kohteen tulvamekanismista vesistötasolla ja mainitaan tietolähde 2) Kuvataan, miten tulvavaikutus näkyy kasvillisuuden rakennepiirteissä ja lajistossa (varpujen, sammalten ja havupuiden niukkuus; pensaiden ja aluskasvillisuuden valtalajit)
Yleiskuvaus	Puuston ja kasvillisuuden tarkempi kuvaus. Luonnontilaisuuden kuvaus ja heikentymisen syyt.
Rajaus	Rajaus tulvaisen alueen ja luontotyyppin ominaispiirteiden perusteella. Kohteen ekologian kannalta tärkeät reuna-alueet ja vaikeasti tulkittavat vaihettumisvyöhykkeet muihin luontotyyppeihin on perusteltua ottaa mukaan rajaukseen.
Luonnontilaisuus	1 = luonnontilainen tai 2 = luonnontilaiseen verrattava
Käyttö ja uhat	

KIITOS

tuulvametsää puron varrella
(Oulainen), kastikka,
metsäkurjenpolvi, mesiangervo